

La dona a Catalunya (1966). La lluita per la igualtat

Encarna Roca

Resum

Aquest treball té per objecte reflexionar sobre els canvis produïts en la situació de la dona des de la publicació del llibre de M. Aurèlia Capmany, fins a l'actualitat. Amb aquesta finalitat, després d'un estudi dels textos principals del llibre *La dona a Catalunya*, es planteja la situació actual des de dos punts de vista: el formal, segons el qual les lleis actuals no solament no contenen cap tipus de discriminació, sinó que avancen en els plantejaments de la igualtat. L'altre punt de vista és el real i per a això s'han utilitzat dos sectors de l'activitat, la judicatura i la recerca, per examinar la diferent situació de la dona en ambdós àmbits. Tot això sense oblidar el tractament de la situació de la dona en el dret català vigent en el moment de la redacció del llibre de M. Aurèlia Capmany i en l'actualitat, després del Codi de família.

M. Aurèlia Capmany

M. Aurèlia Capmany i Farnés va néixer a Barcelona el 3 d'agost de 1918, filla d'Aureli Capmany i de Maria Farnés. El seu pare era un conegut folklorista. Assenyala Marta Pessarrodona¹ que el seu pare sempre li deia que «un intel·lectual o simplement un escriptor, ha de tenir sempre un segon ofici», per la qual cosa la M. Aurèlia es fa ensinistrar a tallar vidre. Però la seva ocupació va estar sempre relacionada amb els estudis que va començar a la Universitat Autònoma de Barcelona i va continuar després de la Guerra Civil a la Universitat de Barcelona, és a dir, la derivada dels seus estudis de filosofia. Durant els anys quaranta i cinquanta va exercir com a docent en l'Institut Albéniz de Badalona i l'Escola Isabel de Villena de Barcelona. Una dada important a la seva vida va ser la beca concedida per l'Institut Francès de Barcelona, que li va permetre estudiar al Collège de France durant el curs 1952-53 a la Universitat de la Sorbona.

La seva primera novel·la va ser *Necessitem morir*, presentada l'any 1947 al premi Joanot Martorell, del qual va ser finalista i que es va publicar l'any 1952. L'any 1949 va guanyar aquest premi amb l'obra *El cel no és transparent*. Va tenir una forta influència d'Espriu, que trenca amb l'obra *Betúlia*, l'any 1956, que suposa una ruptura amb tota la seva obra anterior.

Va escriure també obres de teatre i de teatre de cabaret, en una col·laboració molt estreta amb Ricard Salvat i l'Escola d'Art dramàtic Adrià Gual, que va fundar amb aquest l'any 1959.

En el seus aspectes polítics destaca com a regidora i responsable de les àrees de Cultura i d'Edicions de l'Ajuntament de Barcelona durant les primeres legislatures del PSC; també va ser membre de la Diputació de Barcelona des de 1983 fins a la seva mort el 2 d'octubre de 1991.

En la seva biografia destaca la seva vessant feminista, que determina la seva tasca com a assagista i molt especialment les obres sobre la situació de la dona a Catalunya a partir del llibre que hem de glossar en aquest acte, publicat l'any 1966.

Diu Marta Pessarrodona que M. Aurèlia era una dona de Barcelona, que va viure en el que ara s'anomena la Barcelona vella i afegeix el següent:

[...] quan al cap de més de mig segle, l'Aurèlia seria la virreina —com deia més d'una persona i se'n deia ella mateixa— del Palau de la Virreina, és a dir, quan, com a regidora de Cultura (socialista) o responsable de Publicacions de l'Ajuntament de la seva ciutat, tindria el despatx en l'esmentat Palau, a mi em va semblar francament, un roda al món i torna al Born[...] Tan barcelonina i de certa època que m'havia manifestat més d'una vegada [...] que, a partir de la plaça de Catalunya, tot li semblava extramurs».²

1. Marta PESSARRODONA, *Donasses. Protagonistes de la Catalunya moderna*, Destino, 2006, p. 290.

2. Marta PESSARRODONA, ob. cit. p. 230.

Resulta bo en aquesta ocasió revisar, si més no, una part de l'obra de la M. Aurèlia Capmany, si bé és cert que els seus plantejaments resulten ja bastant superats per la rapidesa amb què s'han produït els canvis que, però, no han comportat la igualtat real que la M. Aurèlia preconitzava en el seu llibre.

El significat de *La dona a Catalunya*

L'any 1966 apareix la primera edició de l'obra *La dona a Catalunya, consciència i situació*, publicada per Edicions 62, on la M. Aurèlia treballava de traductora i on després va publicar alguna altra obra, com *La dona i la Segona República*, l'any 1977. Aquesta és una obra que s'insereix dins la temàtica feminista de la M. Aurèlia, com l'obra *Feliçment, jo sóc una dona* apareguda tres anys després de *La dona a Catalunya*; la ja citada *La dona i la Segona República*; *La dona catalana*, publicada l'any 1968, i *El feminisme a Catalunya*, publicada l'any 1973. L'actitud de la M. Aurèlia en aquestes obres es pot resumir en una frase del pròleg a la tercera edició del llibre (1971)³ que avui ens ocupa, *La dona a Catalunya*. Així diu que «la manera més honesta d'abordar un tema és esgrimir la pròpia situació, no pas com una bandera, sinó com la plena consciència de la limitació que ens és pròpia», per afegir que aquesta situació no és pas idíl·lica, perquè «la intervenció de la dona en la vida pública és mínima», de manera que aquelles dones que exerceixen la seva professió, «ho fan amb discreció» (p. I). Tota l'obra és una constant reflexió sobre el problema que hem de tractar en aquest estudi, tal com és el de la igualtat i això es copsa molt aviat en el pròleg a la tercera edició, on ens diu que «la dona que treballa pot descobrir fàcilment les condicions objectives de la seva marginació: treballa igual que un home, estudia les mateixes assignatures, obté els mateixos títols que un home, però amb aquests títols farà un treball de segona» i assenyala que aquesta situació està clarament vinculada a les vicissituds polítiques del segle XX, de manera que, quan la dona vol dedicar-se a una activitat més enllà de les parets de casa seva, «ho havia de fer discretament i sense donar-se importància», perquè aquesta «era l'única manera de no fer el ridícul» (p. III).

La M. Aurèlia mostra en el llibre un cert desencís, i veritablement és poc optimista, per bé que sempre se n'hagi dit que era una persona molt vitalista.⁴ El que es desprèn de totes les reflexions que fa en el seu llibre és que l'habitual enfrontament entre els plantejaments tradicionals en relació amb les dones i la seva posició real en el món en general són radicalment diferents, de manera que, per a ambdues, el problema de la dona no existeix (p. 8),

3. L'edició que he tingut a les mans és la tercera, però en els títols de crèdit apareixen dues edicions més, l'any 1975 i l'any 1979, per bé que no sembla que el text hagi canviat.

4. I així ho demostra el petit estudi que fa la Marta Pessarrodona al llibre citat, p. 228 i ss.

però ella afirmarà de manera rotunda que «el problema de la dona existeix [...] perquè se'ns presenta en el camp de la vida quotidiana, de la pràctica diària, i no en el més vague i còmode de la ideologia», perquè ja comencem per no saber què és una dona.

Aquesta serà la tasca que emprèn en el primer capítol de l'obra, on ens diu que, en general, «la definició de la dona s'estableix a partir de dues dades bàsiques. En primer lloc, de l'alteritat d'aquest ser enfront de la mirada conscient de l'home, i en segon lloc, de la dependència» i, per això, «totes aquelles qualitats que es consideren essencials per al baró, hauran de ser negades a la dona» (p. 23). Una genial conclusió de tot això la troba M. Aurèlia en que després d'estudiar en què consisteix això de l'alteritat, diu «llavors vaig comprendre que l'alienació de la dona era perfecta, car allò que la definia com a tal eren les negacions. Tota qualitat positiva que la podia individualitzar era patrimoni del baró i en ella, per tant, qualitats de préstec».

Em sembla que no és a mi a qui correspon posar de relleu els aspectes sociològics del llibre de la M. Aurèlia Capmany. Haig de dir, però, que malgrat que la seva autora no tenia coneixements jurídics, hi ha un bon resum de la situació de la dona en el dret vigent en el moment en què s'escriu el llibre. Acabada d'entrar en vigor la Compilació del dret civil de Catalunya l'any 1960, moltes de les limitacions que afectaven la dona subjecta al Codi civil desapareixien amb aquesta llei, cosa que la M. Aurèlia atribueix al dret romà i la religió cristiana, coordinades «que conformen el món català» (p. 40). És curiós que en aquell moment, en una època en què el matrimoni era indissoluble a no ser per mort d'un dels cònjuges, el divorci era mirat com un signe de llibertat; fixem-nos que fins i tot sota la capa del dret romà, l'autora ens diu que «el divorci, però, no deriva únicament d'uns drets del marit que es poden manifestar en forma de repudi, la dona també pel seu compte, si el marit deserta de la comunitat conjugal pot exigir la dissolució del vincle» (p. 42). Qui li hauria de dir que en el moment actual el nombre de divorcis és gairebé igual al de matrimonis.⁵ Per a arribar a una idealitzada concepció del dret romà de família, quan diu que «el dret romà és, en canvi, un dret horitzontal, defineix primer la persona jurídica i la defineix com a subjecte de drets i deures i estableix pactes en la mateixa línia. L'ésser humà, en tant que persona, té la facultat d'exigir i ser exigut» (p. 43) i acabar aquesta idealització del dret romà quan diu que «el matrimoni no l'aliena, així com, en canvi, per a la dona castellana, el matrimoni és una espoliació, suavitzada per normes protectores, però quan apareix en la ment humana la idea de protecció tenim tot el dret d'alarmar-nos» (p. 44). Visió que, però, deriva segons ella mateixa reconeix, de «la concepció de la casa i de la terra que estan per damunt dels individus que les hereten».

No cal dir que aquesta visió tan idealitzada del dret romà és absolutament falsa; el dret romà no va ser un dret de persones, sinó de «cases» i cal dir que la societat catalana estava

5. La darrera estadística de divorci publicada per l'INE és que l'any 2005 es van produir a Espanya 72.848 divorcis. Vegeu <http://www.ine.es>.

llavors enlluernada per la recent Compilació que, es deia, tenia els fonaments en el dret romà, quan el que veritablement va aconseguir la igualtat de persones va ser el Codi de Napoleó, per bé que aquesta fou també una igualtat formal, burgesa, però que va reconèixer la qualitat de persona com a subjecte de dret a tots els ciutadans. En el fons, el problema no era tan fàcil de resoldre en els moments en què es publica *La dona a Catalunya*. Perquè certament, el dret català va suposar un petit pas en la llarga via de la igualtat, que, confrontat amb el Codi civil vigent en aquell moment, determinava aquests cants d'alegria, perquè feia desaparèixer quinze anys abans que el mateix Codi civil la llicència marital, però al mateix temps mantenia altres limitacions, com la prohibició de donacions entre cònjuges o la de la fiança de la dona en general i de la dona casada en favor del seu marit: estàvem aquí davant de normes protectores, aquelles que tanta por li feien a la M. Aurèlia i amb tota la raó del món.

La visió pessimista de la M. Aurèlia sobre la situació de la dona, en el moment en què escriu el llibre que ara es comenta, acaba quedant clarament expressat quan ens diu que veient el cos de lleis que regulen la situació de la dona en un moment donat n'hi ha prou «per a descobrir que l'esperit que ha dictat aquestes lleis és un esperit de defensa. Una defensa intel·ligent i pràctica que mantenia l'enemic en una situació de pura nul·litat, en simple i bàsica incapacitat d'obrar» (p. 215). I la prova més definitiva que la Compilació de 1960 va ser un pas endavant en la reconducció d'aquesta situació cap a una més correcta igualtat la trobem en la citació d'una obra de l'advocada Lidia Falcón,⁶ on diu que la legislació catalana «pretén ser la legislació més moderna que ha vist la llum a Espanya des de fa molts anys i el cas curiós és que aquesta modernitat l'aconsegueix revivint les institucions romanes de la tradició que va perdurar fins al nou règim foral». Certament resulta paradoxal que això hagi estat així. Les modernes interpretacions de la Compilació i del dret català realment vigent el 1960, abans de l'entrada en vigor d'aquesta llei, no permeten l'optimisme de la Lidia Falcón⁷ recollit i assumit per la M. Aurèlia, que estava fonamentat en dos puntals, un dels quals va acabar per desaparèixer: l'abolició de la llicència marital a Catalunya, com a conseqüència del règim de separació de béns, que per naturalesa l'excloïa. El règim de separació s'ha demostrat poc funcional en el moment en què ha entrat en vigor una nova causa de dissolució del matrimoni, el divorci, i ha passat a un sistema de liquidació semblant a la participació, però amagat sota l'expressió encara de la *separació de béns*. Però aquesta és tota una altra història.

6. *Los derechos civiles de la mujer*, citada a la p. 217, nota 23.

7. Per no citar més que alguns treballs importants en el dret civil català entorn a l'evolució de les relacions entre cònjuges catalans, es pot consultar Josep M. PUIG SALELLAS, *Les relacions econòmiques entre esposos a la societat catalana d'avui*, discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya i contestació per l'Il·lm. Sr. Raimon Noguera, llegit en la sessió del dia 25 de febrer de 1981. I L. PUIG FERRIOL, «Dret de família i dret català», *R.J.C.*, núm. 1, 1989, p. 9-35.

Aquest examen de la part relacionada amb els aspectes més o menys jurídics de l'obra *La dona a Catalunya* ha d'acabar amb una citació i una reflexió. La citació és la que segueix:

La diferència fonamental que el dret català presenta enfront del dret vigent a Espanya és la de considerar la dona com un individu que col·labora a la formació de la família amb integritat de drets. La dona té el domini, usdefruit i lliure administració dels béns parafernals i s'entenen com a béns parafernals els que la dona aporta al matrimoni i en condició de dot. Si el dot no és suficient per a contribuir a les despeses familiars la dona té, per tant, el deure de contribuir-hi amb els seus béns particulars (p. 219).

Jo diria, i aquesta és la reflexió, que si bé va ser un avenç, la mateixa M. Aurèlia no s'hauria d'haver deixat enlluernar per aquests passets curts i de vol rasant, perquè la dona catalana seguia sense tenir la potestat sobre els fills comuns, ja que aquesta matèria quedava regulada pel Codi civil i no va desaparèixer fins a la gran reforma de 1981, vigent ja, per tant, la Constitució. L'avenç en l'aspecte únicament patrimonial, que s'havia reivindicat des de final del segle XIX,⁸ quan va entrar en vigor el Codi civil, solament significava això, un avenç, per a la burgesia, que era la propietària de béns i titular de patrimonis. Desenganyem-nos, que l'autèntic canvi, el punt de no retorn, no es produiria fins al 1978, amb l'aprovació de la Constitució. Però això ja és tema de la tercera part d'aquest treball.

El somni de la igualtat formal es compleix: igualtat i dret civil després de la Constitució

Començaré aquesta tercera part de l'estudi sobre el llibre de M. Aurèlia Capmany amb una cita històrica molt significativa: la Llei de 23 de juliol de 1961, el títol de la qual era «*Derechos políticos, profesionales y de trabajo de la mujer*» i que estava vigent quan la M. Aurèlia fa les afirmacions que fa en el seu llibre i que en part s'han transcrit. El preàmbul de la llei deia que la seva finalitat era la de suprimir discriminacions i restriccions que estiguessin fonamentades en situacions sociològiques que pertanyien al passat i que «no se compaginan con la formación y capacidad de la mujer ni con su promoción evidente a puestos y tareas de trabajo y responsabilidad». Fruit d'aquesta pomposa declaració, l'article 1 deia

8. En la discussió sobre el text articulat del Codi civil i en criticar l'aplicació general del títol IV del llibre I, el diputat Vilaseca posava de relleu que s'exigiria la llicència marital per a l'actuació de la dona casada en relació amb els seus béns, la qual cosa no s'havia exigida mai. Vegeu un resum de les discussions a Josep M. PUIG SALELLAS, *Les relacions econòmiques entre esposos a la societat catalana d'avui*, discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya i contestació per l'Il·lm. Sr. Raimon Noguera, llegit en la sessió del dia 25 de febrer de 1981. I L. PUIG FERRIOL, «Dret de família i dret català». *R.J.C.*, núm. 1, 1989, p. 9-35, 631.

que «la Ley reconoce a la mujer los mismos derechos que al varón para el ejercicio de toda clase de actividades políticas, profesionales y de trabajo, sin más limitaciones que las establecidas en la presente ley». Començava malament, perquè la mateixa llei establia discriminacions: així, per bé que s'acceptava que la dona participés en oposicions per a cobrir llocs en la funció pública i en tots els graus de l'ensenyament, de manera que obria les portes a les càtedres universitàries, a continuació, l'article 3.2 prohibia a la dona l'accés a l'exèrcit, excepte per a cossos especials, com la sanitat; també prohibia la presència de la dona en els cossos de la policia i tots aquells instituts que obliguessin a portar armes (Guàrdia Civil) i l'accés a tots els llocs de l'administració de justícia, excepte els referits a la funció tutelar de menors, ben femenina per cert, i la jurisdicció laboral. Algunes d'aquestes prohibicions, benauradament, van durar poc, com és el cas de la judicatura, com després veurem.

Per comparar, se situa avui a l'altre extrem en l'àmbit de la legislació l'actual Llei orgànica d'igualtat entre homes i dones, discutida i aprovada recentment a les Corts Generals, el preàmbul de la qual torna a repetir que la seva finalitat és evitar la discriminació de la dona en tots els àmbits, polític, civil, laboral, econòmic, social i cultural. Però a diferència de la llei anterior, que va ser derogada per la Constitució l'any 1978, aquesta presenta polítiques concretes relatives a la no discriminació, com ara l'obligació d'elaborar plans d'igualtat de l'Administració general de l'Estat i també en determinats tipus d'empreses; les accions positives per evitar la discriminació, la igualtat de tractament en les empreses, etc.⁹

Què ha passat entre aquestes dues dates? Quines són les diferències entre les dues lleis? La primera és una llei pantalla, perquè en realitat no deia res ni va influir de cap manera en la situació real de la dona espanyola, que seguia necessitant l'autorització del marit per vendre, comprar, etc., i fins i tot per contractar la seva força de treball,¹⁰ i que no va desaparèixer fins l'any 1975, és a dir, dotze anys després de l'aparentment magnífica Llei d'igualtat, amb les excepcions catalanes que després veurem. Mentre que la llei recentment aprovada parteix d'una demanda social cada cop més creixent, ja que efectivament la dona ha començat a ocupar llocs importants en la vida política, cultural i professional del país, però encara existeixen reductes molt importants en els quals és difícil trobar una igualtat real. I tot això sense discutir, com ho fa el llibre de la Capmany, sobre si el treball femení extern constitueix o no «una nova esclavitud».¹¹ Els problemes de la llicència marital per a treballar, les desiguals condicions de la retribució, la inferioritat del treball femení, l'absentisme, etc. portarà a la M. Aurèlia a dir que la dona es considera una intrusa en el treball i que «només una

9. Sobre les conseqüències d'aquesta llei, vegeu C. CHACARTEGUI JÁVEGA, «El largo recorrido hacia la igualdad de oportunidades entre hombres y mujeres en el ámbito laboral: un avance significativo con las medidas previstas en la Ley orgánica de igualdad», *R.J.C.*, 2007, p. 75-105.

10. Malgrat la suavització que suposava que quan la dona casada treballava es presumia l'autorització del marit.

11. M.A. CAPMANY, *La dona a Catalunya*, p. 223.

societat que consideri la dona com un individu dins ells podrà plantejar correctament el problema de la qualificació del treball femení i l'acord entre aquest treball fora de casa i les seves feines casolanes». ¹² En aquesta part veurem si aquesta qüestió ha estat resolta en les lleis postconstitucionals i en quina mesura es veu.

Com es pot comprovar, l'actual situació espanyola és fruit d'una llarga evolució legal i social, en la qual formalment, és a dir, des del punt de vista legal, hi ha una clara situació d'igualtat, que no es reproduceix, malauradament, en l'aspecte social, per bé que hi ha avenços molt importants. Veurem, doncs, aquests dos aspectes.

La total igualtat formal

Malgrat aquestes falses i estèrils proclamacions legals d'establir la igualtat durant la dictadura franquista, el punt de no retorn s'identifica amb el moment d'entrada en vigor de la Constitució espanyola, és a dir, l'any 1978. El seu article 14 estableix que «els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de [...] sexe [...] o qualsevol altra condició o circumstància personal o social». Aquesta proclamació genèrica de la igualtat es repeteix a l'article 32, que reconeix el dret de l'home i la dona «a contraure matrimoni amb plena igualtat jurídica». Aquestes normes constitueixen, doncs, la proclamació més clara del principi d'igualtat i van produir la derogació de totes aquelles lleis vigents abans de la Constitució, que s'oposessin a allò que hi estava establert (disposició derogatòria 3). Resulta evident que la Constitució no va produir el canvi immediat de tota la legislació vigent, malgrat la derogació per incompatibilitat de les lleis anteriors, continguda en la disposició derogatòria citada. Per això, en successives etapes, es van anar adaptant les lleis que contenien algun tipus de discriminació. Ara bé, la tasca més important prové de l'actuació del Tribunal Constitucional, a partir de la seva creació el 1981. Pel que fa a les discriminacions per raó de sexe, el Tribunal va haver d'afrontar reclamacions per mitjà del recurs d'empara relatives als problemes provocats, sobretot, en la discriminació en l'àmbit laboral. Veiem una mica detingudament quins van ser els problemes inicials en relació amb aquest grup, que és el més difícil.

En relació amb la discriminació en l'àmbit laboral, la majoria de les sentències inicials del Tribunal Constitucional van tenir com a finalitat obtenir la igualtat entre home i dona en les relacions laborals. Com a conseqüència de la regla general de l'article 14 CE, hi ha altres normes constitucionals que estableixen, per exemple, la prohibició de discriminació

12. M.A. CAPMANY, *La dona a Catalunya*, p. 233. Afegeix que «mentre es facin discursos exaltant la funció de mare i no es concedeixin a la dona el mínim de garanties per realitzar-se com a persona i com a mare, aquests discursos seran pura xerrameca. La realitat és que la dona es troba dividida entre les seves funcions casolanes i el seu treball fora de casa, i aquesta realitat no és un problema personal, de la mateixa manera que un digne salari mínim no es un problema personal».

en el salari (article 35), que han estat reflectides en les lleis generals, com ara l'article 4 de l'Estatut dels treballadors¹³ i ara també en el projecte de llei d'igualtat. Les regles sobre la igualtat salarial responen al principi d'acord amb el qual igual treball, igual salari, sense tenir en compte el sexe del treballador, però el problema fonamental es trasllada llavors a la interpretació de què ha de significar *igualtat de treball*,¹⁴ perquè habitualment es tendeix a una sistemàtica menysvaloració del treball femení.

És ben conegut que en aquest àmbit es produeixen dos tipus de discriminacions: les *directes*, consistents en un tractament diferent del treball realitzat pels homes i del realitzat per les dones, pel sol fet d'ésser tals dones; així passa quan es nega un lloc de treball a una dona pel sol fet de ser-ho, o bé quan se li paga un salari més baix per la mateixa feina. Aquest tipus de discriminació implica la necessària existència de criteris objectius de comparació i en realitat l'ordenament espanyol, com altres ordenaments, no en té gaires, per la qual cosa es fa difícil molts cops determinar si existeix o no una discriminació directa en el sentit esmentat. Les altres discriminacions, és a dir, les *indirectes*, són molt més subtils, perquè el que es busca és obtenir un resultat prohibit a l'ordenament jurídic, però de forma indirecta. Es produeixen quan «l'empresari discrimina les treballadores exigint els mateixos requisits i les mateixes qualitats que demana als treballadors, però la proporció de dones que es troben en possessió de les qualitats requerides és considerablement menor respecte dels homes i això sempre que l'empresari no demostrï que aquesta disparitat es basa en raons objectivament justificables».¹⁵ Aquí no ens troben en realitat davant d'una discriminació, sinó de disposicions que produeixen una discriminació, independentment de la intenció de qui les realitza, que pot ser perfectament discriminatòria o bé sense mala fe, perquè en realitat no es busca la discriminació, encara que la concreta disposició la produeixi.

Els estats membres de la UE, i entre ells hi ha Espanya, han establert mesures que determinen diferents tractaments del treball de les dones, amb una finalitat clarament protectora i que tendeixen a facilitar l'accés de les dones al mercat de treball, en allò que es qualifica com a *discriminacions positives*. Així, per exemple, obeeixen a aquesta finalitat les mesu-

13. L'article 4 de l'Estatut dels treballadors, després d'enumerar els drets dels treballadors, diu que tenen dret a: «c) No ser discriminados para el empleo o una vez empleados, por razones de sexo, estado civil, por la edad, dentro de los límites marcados por esta Ley [...]». L'article 17 disposa que «se entenderán nulos y sin efecto los preceptos reglamentarios, las cláusulas de los convenios colectivos, los pactos individuales y las decisiones unilaterales del empresario que contengan discriminaciones desfavorables por razón de edad o cuando contengan discriminaciones favorables o adversas en el empleo, así como en materia de retribuciones jornadas y demás condiciones de trabajo, *por circunstancias de sexo*, origen, estado civil [...]».

14. M. RODRÍGUEZ PIÑEIRO i M. F. FERNÁNDEZ LÓPEZ, *Igualdad y discriminación*, Madrid, Tecnos, 1986, p. 198.

15. VILA i altres, «El principio de igualdad por no discriminación por razón de sexo: la aplicación del derecho comunitario y su acción sobre los derechos internos», *R.J.C.*, 1986, p. 1023.

res de modificació i millora de les condicions de treball de les dones embarassades i també després del part i la maternitat, els programes especials destinats a obtenir la plena ocupació de col·lectius discriminats com les dones amb responsabilitats familiars, etc.

Aquest tipus de mesures que distingeixen entre l'home i la dona requereix que es justifiqui la seva licitud i ha donat lloc, en alguns casos, a decisions del Tribunal Constitucional espanyol, molt especialment en els primers temps de la seva actuació com a tal, en què es van determinar les línies per a la interpretació de l'article 14 CE. Entre aquestes sentències es troba la 128/1987, de 16 juliol; els fets eren molt simples: es tractava de determinar si la norma que atribuïa a les dones treballadores, solteres, casades o vídues, amb fills a càrrec, un complement per a les guarderies infantils es podia també atribuir als homes que es trobessin en les mateixes condicions; un home que tenia fills a càrrec va demanar el pagament d'aquest complement a càrrec de la Seguretat Social i se li va denegar; el Tribunal Constitucional va considerar perfectament ajustada a la Constitució la norma que discriminava entre homes i dones: en aquest cas el tractament diferent estava plenament justificat per la finalitat d'afavorir les dones, ja que:

[...] la actuación de los poderes públicos para remediar así la situación de determinados grupos sociales, definidos, entre otros, por las características del sexo (y se puede afirmar que en la gran mayoría de los casos, se trata de la condición femenina) y puestos en condiciones de innegable desventaja en el ámbito del trabajo por razones que surgen de tradiciones y hábitos profundamente enraizados en la sociedad no es fácil de eliminar y no puede ser considerada como lesiva del principio de igualdad, aun cuando establezca por ello un trato más favorable, porque se deben tratar de forma distinta situaciones distintas.

D'aquí el Tribunal Constitucional dedueix la legitimitat de la mesura, perquè el tractament al treballador que la demanava no constitueix una discriminació prohibida per l'article 14 CE, sinó, al contrari, una mesura destinada a mitigar la discriminació patida pel col·lectiu de les dones i, per tant, respon al text constitucional. Es tracta, en definitiva, d'una de les discriminacions que s'han qualificats com a *positives*, perquè la seva finalitat és facilitar l'accés a un lloc de treball que d'altra manera seria impossible o molt difícil d'aconseguir. Així, la norma que donava un tractament laboral diferent als homes i les dones que tenien a càrrec fills menors de sis anys, en relació amb el pagament d'un complement per a la guarderia, estava plenament justificada i, per tant, no podia ser tractada com una discriminació prohibida, conclusió a la qual s'arribava tenint en compte la finalitat de la norma. D'aquí que quan la distinció no té una finalitat promocional, el Tribunal Constitucional ha considerat que es tracta d'un tractament discriminatori i, en conseqüència, inconstitucional. Aquesta conclusió va ser mantinguda per sentències que es van ocupar d'altres dos tipus de qüestions: les discriminacions salarials per treballs nocturns de les dones i els homes que treballaven com a

assistents mèdics sanitaris en hospitals o altres centres de salut, i les pensions de viduïtat. En el primer cas, el Tribunal Constitucional va considerar inconstitucionals les normes que regulaven el treball dels ATS en la part que no distingia entre homes i dones, tot considerant que «la protecció de la dona no és per ella mateixa raó suficient per justificar les diferències ni ho és encara que es tingui en compte la condició femenina del col·lectiu beneficiat», perquè els fonaments oferts pels defensors de la legitimitat de la discriminació (les dones cobraven més que els homes) són insuficients per a justificar el tractament desigual entre homes i dones i, com que no es pot privar el col·lectiu femení dels drets adquirits al salari, la igualtat no es pot restituir privant-les dels beneficis que havien adquirit en el passat, sinó conferint els mateixos beneficis als homes que desenvolupen la mateixa feina i activitat professionals (STC 81/1982, de 21 desembre). El mateix es pot dir en un cas una mica més especial, que va afectar els ajudants de vol homes, que en el conveni col·lectiu amb l'empresa es retiraven més tard que les seves companyes; la Sentència 207/1981 va admetre la seva reclamació i va reconèixer el seu dret d'optar per una jubilació anticipada igual que les seves companyes.

En relació amb les pensions de viduïtat, que fins a la sentència del Tribunal Constitucional s'atribuïen només a les dones que acreditessin haver viscut amb el treballador mort, quan el treballador hagués pagat el nombre de quotes establert legalment, mentre que perquè l'home hi tingués dret, calia que provés que era incapaç per a treballar i que, fins a la mort de la treballadora, havia estat al seu càrrec. El Tribunal Constitucional va considerar aquesta norma contrària al principi d'igualtat, perquè comportava un tractament discriminatori perjudicial per a l'home, des del moment que la mort d'aquest generava, en tot cas, una pensió per a la vídua, mentre que la mort de la dona solament ocasionava pensió per al marit quan concorrien les condicions especials establertes legalment. El Tribunal Constitucional dirà que el tractament desigual perjudicial per a l'home és un fet indiscutible des del moment que, en igualtat de circumstàncies, el legislador determina conseqüències diverses (STC 103/1983, de 22 novembre).

L'admissió de discriminacions positives està també present en altres aspectes de l'ordenament jurídic, i més concretament en el tractament penal de les agressions a dones en el si de la família, com ho demostra clarament la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de *Medidas de protección integral* contra la violència de gènere, el preàmbul de la qual ens diu que està dirigida precisament a la protecció de les dones que han patit o pateixen qualsevol classe de violència.¹⁶

Ara bé, certament hi ha alguns àmbits, que la mateixa M. Aurèlia posa en evidència en el seu treball, en els quals es produeixen de forma més habitual els problemes de discriminació. Es tracta de la situació de la dona casada, i de la dona treballadora. Els veiem a continuació.

16. Per bé que encara estigui pendent en el Tribunal Constitucional el recurs d'inconstitucionalitat de la llei, precisament per estar dirigida únicament i exclusiva a aquest tipus de violència i no prevegi la que sadreça contra els homes.

Dona casada i discriminació

Un dels àmbits on es reproduïen les diferències es dona entre les dones casades. Històricament, existia una gran disparitat entre la regulació del Codi civil, amb un principi patriarcal molt accentuat i el dret civil català, on existia una major llibertat, segurament per raó del règim de separació de béns. Ara bé, altres disposicions, com ara les relatives a la potestat sobre els fills comuns, exclusiva del pare i subsidiària de la mare; l'adquisició de la nacionalitat del marit per la dona, quan el seu marit adquiria l'espanyola, norma aplicada també a l'adquisició del veïnatge civil; l'exigència del permís del marit per a la celebració del contracte de treball, etc. s'aplicaven arreu i, d'aquí que, abans de la Constitució, el matrimoni produïa resultats poc desitjables per a les dones casades. Per tant, la problemàtica jurídica de la dona no es concretava en el fet físic exclusiu de ser dona, sinó en la combinació del sexe més el matrimoni. La situació es produïa clarament en relació amb els dos poders que el dret civil, en part aplicable a Catalunya, atribuïa al marit: la llicència per a contractar i la representació de la dona pel seu marit. Un autor com Lacruz es preguntava l'any 1963 si la dona casada era capaç o incapaç; la seva resposta era clara: quan el Codi civil exigia la llicència marital per a la validesa de determinats actes de la muller, no ho feia perquè aquesta fos incapaç, perquè no ho era, i la demostració clara es trobava que quan era soltera o vídua res no impedia la seva capacitat; quan el Codi civil exigia aquest complement ho feia com un «plus, por hallarse dicho sujeto, aun patrimonialmente capaz, bajo la potestad personal —siquiera relativa— de otro».¹⁷ O bé, Puig Ferriol, examinant l'estat civil de la dona casada catalana, deia que el Codi civil reconeixia al marit un poder sobre la muller, que «és un principi fonamental, que cal tenir sempre present en emprendre l'estudi de l'autonomia, dependència o independència de la dona casada en l'esfera personal, perquè ni els corrents feministes ni les tendències igualadores entre els dos sexes no han pogut abolir-lo, perquè la família, com tota societat organitzada, necessita un cap que la dirigeixi».¹⁸ Aquestes opinions no feien més que descriure l'estat de la legislació a l'època en què es formularen i no volen dir res més que això, perquè ambdós autors intenten superar aquelles lleis, encara que l'esforç no pogués tenir èxit donades les radicals expressions del Codi civil, en aquella part (títol IV del llibre I) aplicable a Catalunya.

Un cert alleujament es va produir l'any 1975, quan la Llei 14/1975 va reformar el Codi civil i en va eliminar la necessitat de l'autorització marital per als contractes realitzats per la dona casada sobre els seus béns propis, però va mantenir la potestat única del pare i subsidiària de la mare en relació amb els fills comuns menors d'edat i el que llavors es coneixia amb el

17. J. L. LACRUZ BERDEJO, *El matrimonio y su economía*, Barcelona, Bosch, 1963, p. 184.

18. L. PUIG FERRIOL, *L'estat civil de dona casada segons el dret civil vigent Catalunya*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1971, p. 15.

nom d'*unitat familiar*, en virtut del qual la dona estrangera adquiria la nacionalitat espanyola quan ho feia el seu marit, amb els problemes de doble nacionalitat que això podia comportar.

No és, doncs, fins a la Constitució de 1978 que es prohibeixen totes les discriminacions legals per raó de matrimoni, que van tenir lloc, en allò relatiu al Codi civil, a partir de les lleis de 13 de maig i 7 de juliol de 1981, que van eliminar totes les formes de discriminació derivades del matrimoni, van reconèixer la responsabilitat parental conjunta dels pares sobre els fills comuns; van modificar les normes del règim de béns de guanys per fer-lo veritablement comú, amb l'obligació de la dona i del marit d'efectuar conjuntament els actes d'administració i disposició dels béns que formen el patrimoni del règim, i l'admissió dels divorci com a forma de dissolució del matrimoni. La Llei 51/1982, de 13 de juliol, va eliminar el principi d'unitat familiar en l'adquisició de la nacionalitat espanyola, permetent la dona optar o no per al que adquireix el seu marit, i la Llei 11/1990, de 15 d'octubre, va modificar també la norma que obligava la dona casada a seguir el veïnatge civil del marit. Ara bé, van quedar alguns serrells, com ara l'ordre de l'atribució dels cognoms als fills, que va ser regulat per la Llei 40/1999, que permet als progenitors escollir l'ordre de preferència entre el cognom patern i el matern, per bé que en el cas que no s'hagi efectuat aquesta opció, l'ordre es determina en relació amb el primer cognom del pare i el primer de la mare; la Llei 11/1990 va modificar també l'article 9 CC, en relació amb les regles de fixació del règim econòmic matrimonial en el cas de matrimonis de doble nacionalitat o doble veïnatge civil.

Però de ben segur, la principal modificació va ser la duta a terme per la Llei 30/1981, de 7 de juliol, que va establir el catàleg de drets i deures dels cònjuges en pla d'igualtat, tal com mana l'article 32 CE. La importància d'aquesta llei va ser cabdal perquè va admetre la dissolució del matrimoni per divorci, però a més, la llista de mesures igualadores establertes a la llei demostra fins a quin punt la influència constitucional va ser decisiva en la redacció de les normes jurídiques i l'eliminació de la discriminació. Recordem que l'article 32 CE estableix que l'home i la dona tenen dret a casar-se amb plena igualtat jurídica. Deixant de banda ara el problema de la interpretació, pel que fa a l'acceptació constitucional dels matrimonis de persones del mateix sexe, el que s'ha de dir en relació amb el tema que ens ocupa és que els articles 66 a 71 CC estableixen el contingut dels drets i deures dels cònjuges en forma igual per a ambdós: el deure de fidelitat, els de respecte i ajut mutu i la igualtat tenen un mateix tractament. És més, el Codi civil va reconèixer el 1981 la dignitat del treball domèstic fins al punt que el va considerar com una forma de contribuir a les càrregues del matrimoni, i la Llei 13/2005 va anar encara més enllà perquè va afegir a l'article 68 CC que els cònjuges estan obligats a compartir les responsabilitats domèstiques.

Des del punt de vista legal, es pot dir que Espanya ha aconseguit una igualtat formal excel·lent; ja sigui a través de les decisions del Tribunal Constitucional, ja sigui a través de les declaracions legals, les dones espanyoles estan en la mateixa situació d'igualtat que els homes. La igualtat formal, per tant, no pateix.

El tractament de la dona casada en el dret civil català

Cal recordar que l'article 43 de la Constitució republicana de 1931 establia que «*el matrimonio se funda en la igualdad de derechos para ambos sexos*» i que el mateix principi es recollia a l'article 8 de l'Estatut de règim interior de Catalunya. En virtut d'aquestes normes, el Parlament català de l'època republicana va posar en vigor la que va nomenar Llei sobre la capacitat jurídica de la dona i dels cònjuges, del 19 de juny de 1934, on es proclamava la plena capacitat de la dona en general i l'equiparació dels cònjuges, de manera que, segons l'article 2, «el matrimoni no és causa modificativa de la capacitat d'obrar de la dona».¹⁹

Aquesta situació, però i com és ben sabut, no va durar gaire i es va tornar a la situació anterior a l'any 1931 pels decrets de derogació de l'any 1938, amb l'aplicació del títol IV, del llibre I del Codi civil, que ja s'ha vist. Per tant, es poden comprendre perfectament les crítiques de M. Aurèlia Capmany a la situació de la dona en el temps en què escriu el llibre al quan ens referim i l'alleujament que va proporcionar la tímida reforma de la Compilació de 1960. Ara, però, és evident que les coses han canviat com a conseqüència, també, de l'entrada en vigor de la Constitució.

No és aquesta l'ocasió de fer una reflexió sobre el dret català actual, però sí que crec que val la pena fer una ràpida referència a la situació conseqüència de l'entrada en vigor del Codi de família l'any 1998.

L'article 1 CF estableix: «1. El matrimoni és una institució que dóna lloc a un vincle jurídic, que origina una comunitat de vida en la qual el marit i la muller han de respectar-se i ajudar-se mútuament i actuar en interès de la família. Els cònjuges han de guardar-se fidelitat i prestar-se socors mutu. 2. El marit i la muller tenen en el matrimoni els mateixos drets i deures». En aquest article s'aplica clarament el principi d'igualtat, que exclou la representació forçosa d'un cònjuge per l'altre (article 3.3 CF), perquè això produiria una desigualtat contrària als principis constitucionals. De totes les maneres, aquesta pretesa bondat del règim de separació de béns va quedar malmesa en el moment en què es va admetre el divorci com a causa de dissolució del matrimoni. La Llei 8/1993, de 30 setembre, va introduir un dret a una compensació econòmica en favor del cònjuge que sense retribució, o amb retribució insuficient, hagués treballat per l'altre cònjuge o s'hagués dedicat a la casa, dret que s'ha consolidat en la pràctica catalana del divorci/separació en l'article 41 del Codi de família i ha produït una jurisprudència favorable a la dona casada, en el sentit que s'ha interpretat realment com un règim de participació.²⁰ La democratització del dret de família pro-

19. Veure aquestes lleis a E. ROCA, *El dret civil català en la jurisprudència*. IV, Barcelona, Càtedra «Duran i Bas», 1977, p. 397, i L. PUIG FERRIOL i E. ROCA TRIAS, *Fundamentos del Derecho civil de Cataluña*, T.I., 2a ed., Barcelona, Bosch, 1984, p. 113-116.

20. L. PUIG FERRIOL i E. ROCA TRIAS, *Instituciones del dret civil de Catalunya II*, 6a ed., València, 2005, p. 422 i ss.

duïda clarament pel divorci fa que els problemes siguin molt més generals i que les institucions tradicionals del dret civil català, com la separació de béns, hagin perdut en gran part el seu sentit tradicional.

La igualtat formal existeix, però, és real?

El panorama real

Ara bé, podem dir el mateix de la igualtat real? Hi ha dos camps sobre els quals puc oferir algunes dades i algunes reflexions, perquè han estat precisament els meus àmbits de treball: la universitat i la judicatura, on ara em trobo prestant els meus serveis. En tots dos, les dones van estar sempre en segona fila: en la judicatura, perquè si bé la llei de 1961 a la qual m'he referit abans va ser derogada per la Llei 96/1966, de 28 de desembre, que va permetre les dones ser jutges en tots els nivells de la justícia, no havia estat mai una professió feminitzada, ja que en aquells temps les dones que accedien a la carrera de dret eren realment poques i, per això, l'àmbit dels tribunals va ser durant molt temps un reducte masculí; l'altre, la recerca, perquè encara que ha estat obert des de 1961, ni el nombre de dones que estudiaven carreres universitàries, ni les facilitats d'accés i altres entrebancs permeten a les dones ocupar-hi llocs de responsabilitat.

La dona en la judicatura

En l'àmbit de la justícia l'augment de les dones en els darrers deu anys ha estat espectacular. La memòria del Consejo General del Poder Judicial de 2006,²¹ última publicada i referida a les dades de l'any 2005, ens dóna un percentatge cada cop més important de dones que accedeixen a la funció de jutge. L'any 2005, últim de les estadístiques publicades, el 69,60 % dels ingressats a la carrera judicial pel torn lliure, és a dir, després de fer oposicions, van ser dones, front al 30,40 % dels homes. En canvi, en els ingressats per altres torns, les dones queden més endarrerides: solament el 22,22 %. I això té importància també en relació amb l'edat, perquè el major nombre de dones en la carrera judicial es concentra en l'edat de 30 a 40 anys, en la qual són majoria absoluta: en percentatges, en aquesta edat, les dones són el 62,52 %, front al 37,48 % dels homes; en canvi entre 60 i 70 anys, és a dir, l'edat immediatament anterior a la jubilació, les dones són

21. Consejo General del Poder Judicial. *Memoria sobre el estado, funcionamiento y actividades del Consejo General del Poder Judicial y de los Juzgados y Tribunales*, libro II, 2006, Centro de Documentación Judicial, p. 23-25 i 45-46.

solament un 4,73 %, front al 95,27 % d'homes. I per raó de la seva arribada més tardana a aquesta carrera, l'antiguitat mitjana de les dones és del 9,97 %, front a la dels homes, que és el 15,29 %. I això sí: és clar que l'excedència voluntària per a la cura de fills solament la demanen les dones jutges i l'any 2005 solament un home ha demanat aquesta excedència.

Les raons d'aquest augment encara no han estat estudiades, però és cert que des de finals dels anys 80, les dones han estat els estudiants majoritaris en els estudis de dret, fins arribar en aquest moment a més d'un 75 % en totes les facultats. No és estrany, per tant, que en les carreres jurídiques hi hagi cada cop més dones i no solament en llocs de menor categoria, sinó en els de responsabilitat i amb poder de decisió. És cert que encara manquen dones al Tribunal Suprem, però és un lloc al qual s'arriba gran i en els darrers anys; des de 2000, han estat elegides com a magistrades del Tribunal Suprem sis dones.

La dona en la recerca científica

L'altre aspecte que conec prou bé és el relatiu a la presència de les dones en la recerca universitària.²² No es tracta d'un lloc idíl·lic, perquè el complex sistema de relacions més o menys tancat que es construeixen entorn a una càtedra, un departament o un grup d'investigació implica que la utopia constitucional, segons la qual la selecció d'un candidat s'ha de fer principalment pels seus mèrits no deixa de ser això, una utopia. Els estudis europeus sobre la participació de les dones en els àmbits de la recerca en ciència i tecnologia posen de relleu que el nombre de dones estudiants s'ha incrementat de forma espectacular en els darrers anys, per bé que això no es tradueix en la seva presència en els alts llocs de la recerca, a diferència de les carreres judicials on, com hem vist, això succeeix. Les causes de la manca de dones en els àmbits de la recerca poden ser des que la creació de la família coincideix amb els anys d'inici en la investigació, fins que les comissions que avaluen les tasques investigadores i docents tenen un notori desequilibri de gènere.

Però, com a contrapartida, la universitat ha deixat de ser un reducte masculí: l'accés de la dona al treball extern i la consegüent necessitat de formació fa que cada cop més dones accedeixin a llicenciatures, fins fa relativament poc, ocupades gairebé exclusivament per homes. Si examinem les xifres de les universitats catalanes de forma global, veurem que en el curs 2000-2001, el 44 % dels estudiants són homes front al 55,99 % de dones. A Europa

22. Un excel·lent treball sobre aquesta matèria és el Roser GONZÁLEZ (coord.), *Document sobre dones i ciència*, Barcelona, Observatori de Bioètica i Dret, Universitat de Barcelona, 2004. Es poden trobar també dades interessants, aquestes referides bàsicament a la Universitat Autònoma de Barcelona, a <http://www.uab.es/observatori-igualtat>. Vegeu també l'article de Miguel Ángel QUINTANILLA, «Mujeres y ciencia: discriminación y excelencia», *El País*, dimecres 21 març 2007, p. 54.

el 2004, el 55 % dels graduats eren dones. I aquestes xifres es repeteixen en totes les àrees, excepte en arquitectura i enginyeries, on la proporció s'inverteix: el 74,63 % d'homes front el 25,36 % de dones. La xifra global de dones que van acabar els estudis universitaris a Catalunya en el curs 1999-2000 era de 59,41 %, front al 40,58 % d'homes, xifra que coincideix amb la global de l'Estat.

Això, però, presenta una certa fractura en les tesis doctorals, ja que en el curs 1999-00 el nombre de tesis doctorals defensades per dones va ser solament el 44 %. En general, a Catalunya i d'acord amb les dades publicades, el 84 % de catedràtics són homes, front al 16 % de dones. I, dada espectacular, a la UPC solament hi ha un 2,5 % de dones catedràtiques. Les dades del document de l'Observatori de Bioètica i Dret de la Universitat de Barcelona posa en relleu que el 2004 a Espanya només hi havia el 12,81 % de dones catedràtiques d'universitat i que al CSIC hi havia el 15,4 % de dones investigadores. Certament a mesura que baixem l'escala de professorat, les dones augmenten, perquè es tracta de categories on hi ha personal més jove. Però a Catalunya solament hi ha un 33 % de dones en totes les categories. I aquesta no és una mala xifra, si la comparem, per exemple, amb Holanda, 5 %; Alemanya, 5,9 % o a Suècia, 22 %. I a Catalunya tenim una miqueta menys que a Espanya, on hi ha un 34,9 %. El percentatge de dones en la carrera professional s'incrementa a mesura que la categoria professional disminueix. A més categoria, menys dones: és el que s'anomena *the leaky pipeline*, real.

Els informes del Grup de Hèlsinki sobre les dones i la ciència ens demostren que la situació actual a Europa és la mateixa i que, paradoxalment, l'accés de les dones als estudis universitaris no va acompanyat de l'accés a la carrera investigadora. I això es demostra en diversos fets constatables: 1) L'accés a llocs de responsabilitat, a la universitat o direcció de grups de recerca és majoritàriament masculí. Manquen dones en llocs clau per a la presa de decisions en l'àmbit de la recerca. 2) L'accés a fons de recerca també és majoritàriament masculí. A Catalunya, per exemple, solament el 16 % dels grups consolidats tenen com a investigadora responsable una dona. 3) Les dones ocupen un percentatge molt baix en les acadèmies científiques i, donada la seva escassa participació en aquests nivells de recerca,²³ no guanyen els grans premis (11 sobre 457 Nobel). 4) Són les que majoritàriament tenen contractes de curta durada.

Els diferents informes assenyalen com a causes principals: 1) La inflexibilitat de les estructures de les carreres universitàries. L'aplicació del principi d'igualtat fa que es tracti les dones «igual» que els seus col·legues homes, quan en realitat el que s'hauria de fer és tractar-les de forma «equivalent», la qual cosa no vol dir el mateix, perquè implica tenir en compte les diferents situacions en què es poden trobar. 2) Les dificultats en l'assistència en les tasques relacionades amb fills, parents ancians, etc., tradicionalment i culturalment assig-

23. Segons el document de Roser GONZÁLEZ citat, p. 13 i ss.

nades a les dones, i això no millora, donada la tradicional manca de polítiques familiars. Avui es demanen de forma reiterada polítiques que permetin compatibilitzar la vida professional i la familiar i aquesta és també una necessitat de les dones que es volen dedicar a la recerca. 3) Prejudicis consistents o inconsistents contra les dones investigadores. Els problemes que afecten les dones en general en la vida professional es reproduïxen en l'àmbit de la investigació, com la discriminació salarial i laboral, soledat en les tasques diàries, *mobbing*, etc. Això, per desgràcia, és moneda corrent en el món laboral i les universitats i els centres de recerca no se n'escapen. 4) El denominat «efecte bumerang», perquè la discriminació positiva provoca alguns cops el rebuig a la contractació de personal especialment protegit. 5) La diferència respecte de les àrees en què les dones realitzen les seves investigacions. Hi ha un desequilibri notable, com es pot deduir de les mateixes xifres que ens dona la Generalitat respecte dels grups consolidats dirigits per dones: el 31 % pertany a l'àrea d'Humanitats, front al 10 % de Ciències i d'Enginyeries i Arquitectura, per bé que han augmentat les dones en beques predoctorals.

Però, en contra del que podria semblar en una anàlisi ràpida, la situació als països del sud d'Europa és molt millor que en altres llocs. Portugal és un cas clar que una determinada política de promoció de la participació de les dones a tots els nivells de l'ensenyament pot produir un canvi espectacular en el nombre de les dedicades a la recerca. Si tenim presents aquests dos espais, els problemes es poden considerar comuns i es poden resumir de la manera següent:

Certament, el fet que les dones ocupin ara llocs de treball de menys categoria, tant a la universitat com a la judicatura, pot ser conseqüència de la seva joventut: han accedit més tard a la universitat i per això no es troben en els llocs superiors, perquè calen anys per arribar-hi. Una reflexió d'aquest tipus, però pot ser contrastada amb una realitat, cada cop menys freqüent, però certa: la consideració social del treball de la dona és sempre favorable a la seva dedicació a la vida familiar i, en segon rang, a la professional. L'estructura familiar i social així ho demostra. Pensem el problema que es genera en les famílies quan el marit i la dona treballen en llocs geogràficament distants, la qual cosa succeeix freqüentment en les carreres judicials: és obvi qui cedeix, però en realitat cada cop és menys freqüent. I, a més, les estadístiques judicials sobre la petició de les excedències maternals també demostra aquesta realitat.

Comença a ser fals un axioma sostingut llargament d'acord amb el qual, quan el lloc de treball està poc remunerat i perd prestigi social, és ocupat automàticament per una dona. La situació als diferents nivells de les carreres judicials i cada cop més a les àrees de recerca pot portar a conclusions contràries, per bé que la recerca sigui un món molt desitjat pels homes, en el qual es mouen millor, possiblement per tradició o perquè els (les) altres els deixem la via lliure.

Voldria acabar amb una darrera reflexió. El nivell d'analfabetisme femení a tot el món s'incrementa i les diferències entre les mateixes dones també. El que he dit s'ha de fer extensiu a totes les dones que, tot i tenir el gran paper de continuadores del gènere humà, després

són considerades persones de segona per raons culturals, religioses, polítiques o simplement per inèrcia, raons que molts cops nosaltres mateixes contribuïm a reproduir. La dramàtica afirmació d'Edith Creson, quan va dir que l'autèntica igualtat vindrà quan es nomeni una dona mediocre per ocupar un càrrec important, ens obliga a pensar en les responsabilitats de tots els que estan implicats en el sistema i que cal fer alguna cosa per assolir la normalitat.

I així com quan jo vaig començar a estudiar dret la llei no em permetia ésser jutge i quan vaig acabar la llei havia canviat, els passos que s'han donat i se segueixen donant en l'aspecte legislatiu han d'ajudar a fer més ràpid el canvi cap a una definitiva igualtat. Perquè, com s'afirma en el document de l'Observatori de Bioètica i Dret, la igualtat «no és solament una qüestió de bones pràctiques individuals, sinó que exigeix la correcció de les estructures que mantenen i reproduïxen la subordinació social de les dones», que això era el que la M. Aurèlia Capmany denunciava en el seu llibre.

Bibliografia citada

- CHACARTEGUI JÁVEGA, Consuelo. «El largo recorrido hacia la igualdad de oportunidades entre hombre y mujeres en el ámbito laboral: un avance significativo con las medidas previstas en la Ley Orgánica de Igualdad». *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. 1, 2007, p. 75-126.
- CONSEJO GENERAL DEL PODER JUDICIAL. *Memoria sobre el estado, funcionamiento y actividades del Consejo General del Poder judicial y de los Juzgados y Tribunales*. Libro II. 2006. Centro de Documentación Judicial.
- GONZÁLEZ, Roser, (coord.). *Document sobre dones i ciència*. Observatori de Bioètica i Dret. Universitat de Barcelona, 2004.
- LACRUZ BERDEJO, José Luis. *El matrimonio y su economía*. Barcelona: Bosch, 1963.
- PESARRODONA, Marta. *Donasses. Protagonistes de la Catalunya moderna*. Barcelona: Destino, 2006.
- PUIG FERRIOL, Lluís. *L'estat civil de dona casada segons el dret civil vigent a Catalunya*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1971.
- PUIG FERRIOL, Lluís. «Dret de família i dret català». *R.J.C.*, núm. 1, 1989, p. 9-35.
- PUIG FERRIOL, L.; ROCA TRIAS, E. *Fundamentos del Derecho civil de Cataluña*. T. I., 2a ed. Barcelona: Bosch, 1984.
- PUIG FERRIOL, L.; ROCA TRIAS, E. *Instituciones del dret civil de Catalunya II*, 6a ed. València 2005, p. 422 i ss.
- PUIG SALELLAS, Josep M. *Les relacions econòmiques entre esposos a la societat catalana d'avui*. [Discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya i contestació per l'Il·lm Sr. Raimon Noguera, llegit en la sessió del dia 25 de febrer de 1981]
- QUINTANILLA, Miguel Ángel. «Mujeres y ciencia: discriminación y excelencia». *El País*, 21 de març de 2007, p. 54.

- ROCA, Encarna: *El dret civil català en la jurisprudència*. IV. Barcelona: Càtedra «Duran i Bas», 1977.
- ROCA TRIAS, Encarna. «La codificación y el derecho foral». *Revista de derecho privado* [Madrid], julio-agosto 1978, p. 596-642.
- RODRÍGUEZ PIÑEIRO, M.; FERNÁNDEZ LÓPEZ, M. F. *Igualdad y discriminación*. Madrid: Tecnos, 1986.
- VILÀ, Blanca i altres. «El principio de igualdad por no discriminación por razón de sexo: la aplicación del derecho comunitario y su acción sobre los derechos internos». *R.J.C.*, 1986.